ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE
SERIA III *TOMUL VIII* *MEM. 10*

ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

GEORGE COȘBUC

— 20 DE ANI DELA MOARTEA POETULUI —

DE

ION PILLAT

Ședința dela 13 Mai 1938

Domnilor Colegi,

Comemorarea unui mare poet reprezentativ al unui neam întreg — așa cum ni se prezintă după 20 de ani dela moarte — personalitatea literară a lui George Coșbuc — ni se pare prilejul cel mai nimerit de confruntare a valorilor permanente ale operei sale, precum și de lămurire printr'însa a unor probleme ce privesc esența însăși a fenomenului poetic și a rolului poeziei în viața unui popor.

Ca orice creațiune adevărat durabilă, după o puternică și tinerească afirmare, după succesul răsunător chiar dela apariția «Baladelor și Idilelor», și «Firelor de Tort», care, amândouă, aduceau în lângeda atmosferă convențională a epigonilor lui Eminescu, un suflet proaspăt de viață curată și nefalsificată, poezia lui Coșbuc a trecut, mai ales, în vremea din urmă, printr'o fază de nedreaptă părăsire.

Anarhismul sentimental și formal, caracteristic, poeziei moderniste postbelice atât de străină sufletului nostru adevărat, nu putea nici gusta, nici pricepe arta senină și sănătoasă a poetului. A trebuit să vină reacțiunea necesară și, apoi, biruința mișcării tradiționale în poezie ca, astăzi, când anii au așezat judecata lor peste mormântul lui Coșbuc, unanimitatea criticei și a cetitorilor să se facă în jurul unei opere intrată

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ
BIBLIOTECA INST. IST. N. IORGA
Nota
Inventar 27721
www.digibuc.ro

definitiv în patrimoniul spiritual al națiunii. Cu ce îmbogățește poezia coșbuciană literatura română? Care e aportul ei specific? Nota originală ce o diferențiază și o impune cu o atmosferă atât de particulară, cu o formă atât de proprie, că e destul să cetim o singură strofă ca să-i și identificăm autorul?

Coșbuc a fost definit de unii ca «Poetul Țărănimii», adică al unei clase sociale și al revendicărilor sale concretizate în faimoasa bucată: «Noi vrem pământ»; alții au văzut într'însul cântărețul tipic al unui ținut special, resfrânt cu oameni și obiceiuri străvechi în poezia satului natal, reliefând, mai ales, în opera sa, Poetul Ardealului; alții, în fine, i-au considerat creațiile poetice drept cea mai armonioasă evocare a însușirilor fundamentale ale neamului întreg, ca proiectarea în basm a întregei concepții de viață eroică și religioasă a românului, ca Poetul specific al rasei însăși. Criticii, când au insistat mai mult asupra Poetului Idilelor, când i-au remarcat în special Baladele, punând accentul precumpănitor, nu pe liric, ci, pe epic. Și, dacă contrastul poeziei obiective și optimiste a lui Coșbuc, față de pesimismul subiectiv al liricei eminesciene a devenit clasic, nu mai puțin i s'a găsit originalitatea în faptul de a fi fost înainte de toate un mare artist formal, un neîntrecut meșter al versului, cel mai iscusit creator de ritmuri și de metre românești.

Pentru mulți, Coșbuc a fost poetul naiv al satului năsăudean și versul lui, un rod firesc al naturii primitive, pe când câțiva prețuesc în el poetul încercat, artistul șlefuit de cultura aleasă a orașelor, care cântă idilic natura cam în felul rafinat al unui Teocrit. Unii l-au ridicat pe măsura în care opera sa era oglinda fidelă a țării și a sufletului autohton, alții, din contră, pentru împământenirea la noi a capodoperilor literaturii latine sau sanscrite și pentru prima versiune poetică a lui Dante, în românește.

S'a vorbit concomitent despre regionalismul ardelenesc din atâtea pasteluri sau idile și despre exotismul oriental din numeroase balade ale poetului. Cu aceeași dreptate au fost lăudate și puterea plastică și farmecul muzical al versurilor sale. Astfel, poezia lui Coșbuc apare astăzi complexă și osebit de bogată. Din sursa ei inepuizabilă, părerile cele mai

www.digibuc.ro

diferite, unele chiar contradictorii, au fost extrase și vor mai fi, de sigur, și în viitor de către o critică din ce în ce mai dornică să-i împrumute o definiție atotcuprinzătoare.

Una din vrăjile poeziei adevărate e de a permite cercetătorului descoperiri pururi noui — aș îndrăsni afirmarea: de a ne arăta perspective nebănuite la fiecare recitire, după lumina sau penumbra sufletească pe care le-o dăruește puterea noastră de atenție pasionată. Ca o priveliște înnoită mereu și purtând alte înțelesuri pentru ochii ce-o privesc după lumina ceasului și a anotimpului, o poezie autentică nu-și epuizează niciodată mesajul adânc, care răsare tocmai din esența fenomenului vital la care participă. Poezia, oglindă superioară a vieții ridicată la rangul de simbol, devine astfel, la rândul ei, izvor de viață — cel mai înalt îndreptar al sufletului unui neam întreg. Dela această lege, nu s'a abătut nici poezia lui George Coșbuc; și diversitatea judecăților și a părerilor emise asupra ei ne dovedește, cel puțin, autenticitatea, puterea de vitalitate a unei opere în stare să fi împrumutat atâtea interpretări și să fi fost capabilă de a îmbrăca atâtea năzuinți.

Să ne încumetăm și noi să-i răstălmăcim vraja specifică, să-i descoperim cheia adevărată. Poate faptul unei perspective mai depărtate să ne ajute. Am curajul să spun dela început că niciuna din definițiile date până acuma nu ne satisface pe deplin. Sunt toate, până la un oarecare punct, juste, dar adevărul lor rămâne incomplet — poezia lui Coșbuc le depășește sau nu li se supune decât parțial. Credem că aceasta provine, nu dintr'o lipsă de înțelegere, ci, din tendința greșită pe care o avem toți, inconștient, de a considera limpezimea poetică atribuită unei opere ca un corolar fatal al simplității sale, când ea, de cele mai multe ori, nu e decât rodul unui foarte complex proces de decantare sufletească și de profundă intuiție spirituală. Apele întunecate nu sunt întotdeauna și cele mai adânci. Plecând, deci, dela premiza greșită că poezia lui Coșbuc e simplă fiindcă expresia ei e limpede — cercetătorii ei succesivi au căutat să o închidă în formule atrăgătoare tocmai prin simplismul lor: poet al țărănimii, poet al Ardealului, poet al datinei noastre de neam, poet al rasei și al credinței.

www.digibuc.ro

De sigur că George Coșbuc a fost toate acestea, cum a fost și poetul idilic al dragostei, și poetul epic al vitejiei, și cântărețul naturii, și evocatorul trecutului nostru legendar.

Dar poezia coșbuciană cuprinde pentru cine vrea s'o îmbrățișeze în total și să-i prindă legile ascunse, o realitate mai vastă și mai complexă. Specificul ei provine tocmai din faptul că arta lui Coșbuc, ca și viața lui — s'a realizat pe un plan dublu în sufletul poetului. Fiul preotului din Hordou, vlăstarul satului și al credinții strămoșești, copilul codrilor și poenelor năsăudene, ca și elevul încă rural al liceului grăniceresc, a fost sortit dela început planului autohton al operii sale. A fost legat cu rădăcini firești de pământul și oamenii țării, de obiceiuri și datini, de legea credinții creștine și de vechile eresuri rămase din păgâni. Acestei filiațiuni îi datorește poezia lui Coșbuc toată latura de pastel, idilă și baladă românească de autentică înțelegere a bucuriilor și durerilor sufletești a celor dela țară, de reușită evocare în basm, ca în « Nunta Zamfirei » sau « Moartea lui Fulger », de pildă — a unei lumi rămase măsura dreaptă și nealterată a celei ce trăește încă în sânul satelor de sub Carpați. Tot de aci, se trag unele virtuți de măsură, de cumpătare, de bun simț, dar și de sănătoasă afirmare a unui optimism robust și a unui eroism bărbătesc, inerente rasei și, în special, românului dela țară; acel clasicism înnăscut versului coșbucian ca și întregei noastre poezii populare. Din acest punct de vedere, îmi pare foarte dreaptă observația făcută că optimismul luminos și clasic al lui Coșbuc e mai cuprinzător și mai reprezentativ al sufletului popular românesc, decât romantismul genial, dar oarecum întunecat și pesimist al lui Eminescu, care se potrivește în special cu o latură a acestui suflet, cu sentimentul de dor nostalgic, concretizat în « Doină » și pe care de altminteri, Coșbuc l-a avut și el.

Dar planul național, aș spune etnic, nu e singurul din opera poetului. Ii corespunde și câteodată i se opune cu aceeași intensitate, deși, mai puțin vizibil la o cercetare superficială, altul: planul universal al artei sale. Ivită mai târziu din preocupările unei lumi intelectuale cu totul nouă poetului și satului de unde venea și din sbuciumul sufletesc al unui

www.digibuc.ro

desrădăcinat, transplantat în mediul cultural al orașului (mai întâi, Clujul universitar, apoi, Sibiul și, în fine, Bucureștii, unde se stabilește definitiv), tendința spre o artă mai largă, universală ca motive și năzuinți, Coșbuc a hrănit-o din vastele sale cetiri, mai ales din limba germană, și din asimilarea temeinică și superioară a culturii clasice greco-latine, așa cum, din păcate, prea puțini literați români au fost capabili să o facă. Acestui plan cult de artă voită, suprapus planului autohton de inspirație populară, îi datorește poezia coșbuciană acea ambiguitate care adesea a încurcat părerile criticei cele mai autorizate. Tot lui îi revine meritul unei bogății de realizări formale în domeniul expresiei poetice și a versificării, cum n'o mai regăsim la alt poet al nostru și acea atmosferă de poezie mare și perfectă în sensul clasic al cuvântului care era de așteptat dela tălmăcitorul lui Virgiliu și al lui Dante. Clasicismul literar al lui Coșbuc s'a integrat dela sine clasicismului propriei lui firi măsurate și armonioase de român neaoș, și stăpânirea desăvârșită a unei forme tot mai savante s'a legat rodnic de simțul înnăscut al țăranului nostru pentru ritm și vers. Pe lângă bogăția subiectului, adesea luat și împământenit din literatura universală, și alături de o versificație de o complexă virtuozitate, care-l face emulul unui Horațiu, Coșbuc păstrează în mânuirea ritmelor, în clădirea estetică pentru ochi și ureche a versurilor și strofelor sale, ceva din simplitatea fără seamăn a motivului decorativ popular. Aci, la această răspântie unde arta savantă și chiar căutată se întâlnește cu cea mai spontană inspirație autohtonă, se află punctul central al poeziei lui George Coșbuc. Aici, găsim originalitatea ei unică în literatura noastră, dar și periculoasa ei dualitate de Ianus nebănuit.

Dar, dacă timpul ne lipsește ca să facem analiza amănunțită a unui fenomen poetic mult mai cuprinzător decât se bănuie, de obște, când e vorba de lirica lui Coșbuc — am vrea să insistăm puțin asupra unui anume aspect al ei. Pe baza cetirii și comentării a două poezii reprezentative, ne vom încerca să tragem câteva concluzii valabile pentru Coșbuc și pentru toată poezia română, față de cea universală. Ne

www.digibuc.ro

gândim la sentimentul naturii, la cheia de boltă a întregii poezii românești, dela « Miorița » până în zilele noastre. Coșbuc pastelist e azi așezat pe o treaptă mai jos în opinia generală a criticei, decât cântărețul Idilelor sau al Baladelor. Există o tendință de a recunoaște în Coșbuc, mai ales, pe poetul epic, ce nu trebue însă confundat cu poetul didactic din « Cântece de vitejie », de a-i da întâietatea, de a pretinde că aici a realizat el culmea artei sale. Nu împărtășim această părere. Fără a contesta câtuși de puțin geniul epic al poetului, ne permitem să credem că cele mai personale și mai pure versuri ale lui sunt cele lirice: pastelurile sale. La Coșbuc, ca și la toți poeții adevărați ai Neamului, natura n'a fost un simplu cadru întâmplător, ci, leit-motivul însuși al sufletului nostru milenar de păstori și de plugari legați de plaiu și brazdă. Dacă ar trebui să caracterizăm diferitele literaturi naționale — și, în special, poezia — printr'o definiție cuprinzătoare a esenței lor însăși — am reduce lirica germană la un dialog tragic între om și Dumnezeu, pe cea franceză, la conflictul suprem al individului față de societate, iar pe cea română, la cufundarea senină a sufletului nostru trecător în eternitatea atotprimitoare a naturii. Numai un poet german putea scrie « Der arme Heinrich » a lui Hartman Von Aue sau Faust-ul lui Goethe; numai un poet francez, să compună Testamentele lui Villon sau « Les Fleurs du Mal » ale lui Baudelaire, dar singur geniul poporului român a fost în stare să născocească mitul poetic al « Mioriței ». In pastelul liric, în confruntarea poetului cu natura, zărim, deci, întruchiparea cea mai personală și cea mai adâncă a artei lui Coșbuc. Aici, la izvorul însuși al inspirației autohtone, vom avea prilejul să urmărim mai bine și să gustăm mai deplin armonia ei proprie. Vă voiu ceti mai întâi poezia «Pace », adăugată de autor *Firelor de Tort* în ediția dela 1914. Poezia, foarte rar citată e, în ce ne privește, mult superioară prea cunoscutei « Nopți de vară ». Coșbuc, reluînd același motiv al înnoptării, îl tratează aici cu o puritate de stil, la care nu ajunge bucata mai didactică în desfășurarea ei și oarecum mai deslânată din *Balade și Idile*. Și forma e mai muzicală, grație adaosului în strofă a unui vers suplimentar de opt silabe și a lungirii

www.digibuc.ro

ultimului vers dela trei la cinci silabe. In sfârșit, inspirația e mai concentrată: șase strofe, în loc de zece

Cităm întreaga poezie:

Galbene văpăi de soare
Peste deal, acum se scurg,
Și 'n noptateca răcoare
Peste tot se 'nalță fumul,
Codri-alene cântă 'n drumul
Vântului de-amurg.

In curând o să s'aline
Truda chinului de azi.
Vei privi prin zări senine
Stelele, sclipind mărunte,
Cum încet de peste munte
Ies de printre brazi

Ca și ieri rotundă luna
O să ias' acum.
Steag de aur pe cununa
Dealului! Și iată 'n luncă
Plopii doinitori ce-aruncă
Umbre peste drum.

Coasa va dormi și sapa
Va tăcea în grâu.
Și-o s'auzi ca 'n vis cum apa
Pe sub iaz se mai frământă,
Și privighetori ce cântă
Dincolo de râu.

Noaptea 'ntreag' o să murmure
Apele povestea lor,
Și eșind de prin pădure
Căprioarele pe creste
Vor căta prin văi de este
Pace la izvor.

Și va fi! De sus, va face
Dătătorul de vieți
Parte tuturor de pace.
Și-o să-ți uiți și tu mâhnirea,
Suflete, - așteptând ivirea
Albei dimineți.

Dela început, ne lovește perfecția unei arte în care orice sunet, orice cuvânt, orice vers sau strofă colaborează armonios, să creeze acea atmosferă euforică de pace, singură în stare, după truda chinului zilnic, să redea bietului nostru

www.digibuc.ro

suflet înalta împăcare, alinarea hărăzită naturii de către Dumnezeu. Toate elementele: stelele și luna, codri și apele, toate vietățile: păsările cântătoare și sălbăticiunile sfioase, până și uneltele de muncă ale omului: coasa și sapa — integrându-se firesc în ritmul mare al naturii, se bucură de odihna ei dumnezeească. Numai împodobindu-se cu acest har venit de sus, sufletul omenesc va putea să se împărtășească și el cu pacea acceptării depline și, în sânul potolit al naturii, să aștepte dincolo de noapte și de moarte, ivirea «albei dimineți».

Iată învățătura supremă a poeziei lui Coșbuc. E aceeași pe care o găsim în mitul «Mioriței», e cumințenia însăși a pământului nostru.

Poezia mai e remarcabilă și din alt punct de vedere: într'însa se joacă paralel, fără a se amesteca, dar complectându-se reciproc, două succesiuni de impresii diferite, o dramă vizuală a luminii ce se stinge treptat, o dramă auditivă a sgomotelor descrescând în noapte. Soarele, în apus, varsă, mai întâi «galbene văpăi» peste deal și, odată razele lui scurse, apar, «prin zări senine», «stelele, sclipind mărunte»,— e, deci, noapte, dar întunericul e iar respins de luna, care răsare, «steag de aur pe cununa dealului». Plopii acum «aruncă umbre peste drum» și zărim în siluete fine, «ieșind de prin pădure, căprioarele pe creste» gata să coboare în văile tăcute, la izvor. Tabloul e desăvârșit, ca plastică și coloare, și nicio trăsătură de penel n'ar putea să-l facă mai sugestiv. Dar armonia muzicală cu care ne vrăjește concomitent, nu e mai puțin perfectă. Simfonia începe cu cântecul codrilor «în drumul vântului de-amurg» și ea se liniștește treptat cu înserarea. Deodată, cu ivirea lunii «plopii doinitori» foșnesc în luncă. Liniște iar. Totul doarme și tace. Se aude «ca 'n vis cum apa pe sub iaz se mai frământă»; departe «dincolo de râu» cântă privighetori. Tăcerea revine iar — numai apele o să-și murmure în surdină de-acum, povestea lor noaptea 'ntreagă.

Am insistat, mai mult poate decât s'ar cuveni, asupra poeziei acesteia atât de frumoase, tocmai ca să puteți aprecia mai bine toată subtilitatea artei coșbuciene, toată măestria,

www.digibuc.ro

într'adevăr impresionantă a unei compoziții, unde nimic nu e lăsat la voia întâmplării, unde totul se leagă parcă dela sine, și, totuși, condiționat de legi de o inflexibilă rigoare. Dacă priveliștea a fost cercetată cu ochii pătrunzători și cu urechea iscoditoare a omului dela țară, dacă ea a fost simțită cu intuiția «mioritică» a sufletului băștinaș, artistul n'a redat-o cu mijloacele primitive ale arte populare. El se adeverește, în versificație, ca și în compunere, un adânc și savant cunoscător al tuturor tainelor poeziei culte, un meșteșugar incomparabil al tehnicei sale, un adevărat poet clasic în toată puterea cuvântului.

Goethe a definit odată, într'o formulă lapidară «superioritatea poeziei clasice față de cea romantică, prin comparația unui organism sănătos cu altul bolnav. Formula e poate cam sumară, dar în ce privește clasicismul coșbucian și înalta lui sănătate morală, ea se potrivește de minune. Sănătoasă, această poezie e în toate fibrele ei — și, ca un corolar firesc al acestui caracter temperamental, ea e normală.

Romanticii, simboliștii și, acum, în urmă, curentele moderniste, ne-au obișnuit, de un veac și mai bine, printr'o stranie deviație sentimentală, să considerăm demne de înregistrare lirică numai fenomenele sufletești ce ies din sfera comună a vieții: melancolia morbidă și subiectivismul exagerat ai eroilor byronieni, introspecția dusă până la bolnăvicioasa sterilitate a admirabilei Herodiade mallarmeene sau inspirațiile pur patologice în tendința lor de întronare în artă a scrisului automat și a repudierii — ca în anumite boli mintale — a oricărei legături logice din versurile cubiștilor, futuriștilor și suprarealiștilor de azi. O poezie ca a lui Coșbuc, reabilitează strălucit în ochii noștri drepturile imprescriptibile ale artei clasice; ea proclamă neîndoios superioritatea unei discipline în stare să redea mitul poetic în toată seninătatea și puritatea lui, desbărată de ajutorul facil, dar suspect, al inspirației bizare și al unei forme ce caută zadarnic să înlocuiasă armonia plastică și muzicală a versului tradițional, prin stridenta noutate a unor acorduri barbare la îndemâna, de altminteri, a tuturor.

Din pilda versurilor lui Coșbuc să mai tragem o învățătură. Ea îmi pare, deosebit de importantă astăzi, când asistăm

www.digibuc.ro

la o anumită tendință străină sufletului și simțului artistic al acestui neam de a introduce brutal în poezie expresii respingătoare. Coșbuc, ca și poetul anonim al capodoperilor noastre populare, n'a avut nevoie de trivialul cuvântului sau al sentimentului, — ca să ne redea toată vraja și puterea dragostei, tot clocotul vieții din « Balade și Idile ». De vulgar, ca și de banalitate, l-a păzit simțul estetic și moral al rasei întregi, l-a păzit mai ales bunul lui simț poetic, care, instinctiv și-a dat seama de lipsa de trăinicie a unor opere ce înlocuesc marmura Heladei cu molozul de pe drum.

Ca toți poeții clasici, ca și Alecsandri și Duiliu Zamfirescu la noi, Coșbuc a fost un poet al luminii, un poet solar. Soarele în poezia coșbuciană, are cam același rol pe care îl joacă aevea în priveliștea românească. Cu nesfârșitele gradații și schimbări ale razelor sale, cu jocul minunat de colori, de umbre și de penumbre, în sufletul poetului ca și pe plaiurile țării — el e marele regisor al lumii văzute și nevăzute. El e tălmăcitorul senin al dumnezeirii și cu ajutorul lui singur ne putem împărtăși de harul divin al vieții. Dar tot lumina, cea lăuntrică, de data aceasta, ne va dărui puterea supraumană de a birui taina înfricoșetoare a morții. In poezia: « Vara », poetul ne-o mărturisește lămurit. După ce, printr'un impresionant contrast, în primele două strofe, ne arată sus, pe cer, seninul nemișcat, cu fruntea în soare: Ceahlăul și acel nor singuratic « ca o taină călătoare » — după ce ne face să participăm jos, pe pământ, la tabloul plin de coloare și de mișcare în care spicele, « copilele cu blonde plete », vântul, mieii albi și graurii suri, încing luminos hora minunată a vieții — Coșbuc încheie, în strofa din urmă:

Cât de frumoasă te-ai gătit,
Naturo, tu! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit!
Aşi vrea să plâng de fericit,
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!
Mi-e inima de lacrămi plină,
Că 'n ea s'au îngropat mereu
Ai mei şi-o să mă 'ngrop şi eu!
O mare e, dar mare lină —
Natură, în mormântul meu
E totul cald, că e lumină!

www.digibuc.ro

Admirabile și turburătoare versuri cu care am vrea să sfârșim. Poetul a condensat în ele tot sufletul poporului său — toată înțelepciunea preistorică parcă a românului față de natură, de viață și de moarte.

Da, în opera lui Coșbuc, ca și în mormântul acela din versurile sale, mai trăește și azi și va trăi și mâine, tot atât de caldă fiindcă s'a aprins din jarul sufletesc al neamului întreg, lumina curată a poeziei.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

www.digibuc.ro